

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत कृषि सेवाका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगृ.एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगृ.इको एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर पाँचौ तह वा सो सरहका पदको खुला, अन्तर तह रआन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रमको रूपरेखा:— यस पाठ्यक्रम योजनालाई तीन चरणमा विभाजन गरिएको छ ।

प्रथम चरण:- लिखित परीक्षा

पूर्णाङ्क:- १००

द्वितीय चरण:- लिखित परीक्षा

पूर्णाङ्क:- १००

अन्तिम चरण:- अन्तर्वार्ता

पूर्णाङ्क:- ३०

लिखित परीक्षा योजना (Written Examination)

पत्र	विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली		प्रश्न संख्या ^x अङ्कभार	समय
प्रथम चरण							
प्रथम	सामान्यज्ञान र सार्वजनिक व्यवस्थापन (General Awareness & Public Management)	१००	४०	वस्तुगत (Objective)	बहुवैकल्पिक (MCQs)	२० प्रश्न ^x २ अङ्क = ४०	४५ मिनेट
	सेवा सम्बन्धी कार्य ज्ञान (Job Based-Knowledge)					३० प्रश्न ^x २ अङ्क = ६०	
द्वितीय चरण							
द्वितीय	सेवा सम्बन्धी कार्य ज्ञान (Job Based-Knowledge)	१००	४०	विषयगत (Subjective)	छोटो उत्तर (Short Answer) लामो उत्तर (Long Answer)	१२ प्रश्न ^x ५ अङ्क = ६० ४ प्रश्न ^x १० अङ्क = ४०	२ घण्टा १५ मिनेट

अन्तिम चरण:-

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली
अन्तर्वार्ता	३०	मौखिक अन्तर्वार्ता (Oral Interview)

द्रष्टव्य:-

- यो पाठ्यक्रम योजनालाई प्रथम चरण र द्वितीय चरण गरी दुई चरणमा विभाजन गरिएको छ।
- लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अंग्रेजी अथवा नेपाली र अंग्रेजी दुवै हुन सक्नेछ ।
- लिखित परीक्षामा यथासम्भव निम्नानुसार प्रश्नहरू सोधिनेछ ।

प्रथम पत्रका एकाइ	१	२	३	४	५	६	७	८	९
प्रश्न संख्या	१०	१०	६	४	४	४	४	४	४
द्वितीय पत्रका एकाइ	१	२	३	४	५	६	७		
द्वितीय पत्रका खण्ड	खण्ड क			खण्ड ख					
प्रश्न संख्या	६ प्रश्न x ५ अङ्क = ३० अङ्क र २ प्रश्न x १० अङ्क = २० अङ्क			६ प्रश्न x ५ अङ्क = ३० अङ्क र २ प्रश्न x १० अङ्क = २० अङ्क					

- वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice) प्रश्नहरूको गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर बापत २० प्रतिशत अङ्क कट्टा गरिनेछ । तर उत्तर नदिएमा त्यस बापत अङ्क दिइने छैन र अङ्क कट्टा पनि गरिने छैन।
- प्रथम पत्र र द्वितीय पत्रको लिखित परीक्षा छुट्टा छुट्टै हुनेछ।

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत कृषि सेवाका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगृ.एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगृ.इको एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर पाँचौ तह वा सो सरहका पदको खुला, अन्तर तह रआन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

६. यस पाठ्यक्रम योजना अन्तर्गतका पत्र/विषयका विषयवस्तुमा जेसुकै लेखिएको भएतापनि पाठ्यक्रममा परेका कानून, ऐन, नियम तथा नीतिहरू परीक्षाको विज्ञापन हुदाँका वखत (संशोधन भएका वा संशोधन भई हटाईएका वा थप गरी संशोधन भई) कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ ।
७. बहुवैकल्पिक प्रश्नहरू हुने परीक्षामा कुनै प्रकारको मेमोरीयुक्त विद्युतीय उपकरणहरू जस्तै: क्याल्कुलेटर मोबाइल फोन, स्मार्ट घडी लगायतका कुनै पनि बस्तुहरू प्रयोग गर्न पाइने छैन ।
८. विषयगत प्रश्नहरूको हकमा तोकिएको अंकको एउटा लामो प्रश्न वा एउटै प्रश्नका दुई वा दुईभन्दा बढी भाग (Two or more parts of a single question) वा एउटा प्रश्न अन्तर्गत दुई वा बढी टिप्पणीहरू (Short notes) सोध्न सकिनेछ ।
९. परीक्षामा सोधिने प्रश्नसंख्या, अङ्क र अङ्क भार यथासम्भव सम्बन्धित पत्र/विषयमा दिइए अनुसार हुनेछ ।
१०. विषयगत प्रश्न हुने पत्र/विषयका प्रत्येक खण्डका लागि छुट्टा-छुट्टै उत्तरपुस्तिकाहरू हुनेछन् । परीक्षार्थीले प्रत्येक खण्डका प्रश्नहरूको उत्तर सोही खण्डको उत्तरपुस्तिकामा लेख्नु पर्नेछ ।
११. प्रथम चरणको लिखित परीक्षामा न्युनतम उत्तीर्णाङ्क प्राप्त गरेका उम्मेदवारहरूलाई मात्र द्वितीय चरणको लिखित परीक्षामा सम्मिलित गराइनेछ ।
१२. प्रथम चरणको लिखित परीक्षामा प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्क र द्वितीय चरणको लिखित परीक्षामा न्युनतम उत्तीर्णाङ्क प्राप्त गर्ने उम्मेदवारहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्क जोडी प्राप्त हुने कूल प्राप्ताङ्कको योग्यताका आधारमा बर्णानुक्रम अनुसार लिखित परीक्षाको नतिजा प्रकाशन गरिनेछ ।
१३. लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र अन्तर्वार्तामा सम्मिलित गराइनेछ ।
१४. प्रथम तथा द्वितीय चरणको लिखित परीक्षाको प्राप्ताङ्क र अन्तर्वार्ताको प्राप्ताङ्कको कुल अङ्कको योगका आधारमा योग्यताक्रम निर्धारण गरी माथिल्लो योग्यताक्रमका आधारमा अन्तिम नतिजा प्रकाशित गरिनेछ ।
१५. यसभन्दा अगाडि लागु भएको माथी उल्लेखित सेवा समूह/उपसमूहको पाठ्यक्रम खारेज गरिएको छ ।
१६. पाठ्यक्रम लागू मिति:— २०८१।०९।२४

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत कृषि सेवाका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगृ.एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगृ.इको एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर पाँचौ तह वा सो सरहका पदको खुला, अन्तर तह र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

प्रथम पत्र (Paper I):-

सामान्य ज्ञान र सार्वजनिक व्यवस्थापन तथा सेवा सम्बन्धित कार्य ज्ञान

खण्ड क (Section A)

सामान्य ज्ञान र सार्वजनिक व्यवस्थापन

(General Awareness & Public Management)

(२० प्रश्न * २ अङ्क = ४० अङ्क)

1. सामान्य ज्ञान (General Awareness) (१० प्रश्न * २ अङ्क = २० अङ्क)

- 1.1. नेपालको भौगोलिक अवस्था, प्राकृतिक स्रोत र साधनहरू
- 1.2. नेपालको ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र सामाजिक अवस्था सम्बन्धी जानकारी
- 1.3. लुम्बिनी प्रदेशको भौगोलिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र सामाजिक अवस्था सम्बन्धी जानकारी
- 1.4. नेपालको आर्थिक अवस्था र चालु आवधिक योजना सम्बन्धी जानकारी
- 1.5. लुम्बिनी प्रदेशको आर्थिक अवस्था र चालु आवधिक योजना सम्बन्धी जानकारी
- 1.6. जैविक विविधता, दिगो विकास, वातावरण प्रदूषण, जलवायु परिवर्तन र जनसंख्या व्यवस्थापन
- 1.7. जनस्वास्थ्य, रोग, खाद्य र पोषण सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 1.8. नेपालको संविधान (भाग १ देखि ५ सम्म र अनुसूचीहरू)
- 1.9. संयुक्त राष्ट्रसंघ र यसका विशिष्टीकृत संस्था सम्बन्धी जानकारी
- 1.10. क्षेत्रीय संगठन (सार्क, बिमस्टेक, आसियान र युरोपियन संघ) सम्बन्धी जानकारी
- 1.11. राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय महत्वका समसामयिक गतिविधिहरू

2. सार्वजनिक व्यवस्थापन (Public Management) (१० प्रश्न * २ अङ्क = २० अङ्क)

- 2.1. कार्यालय व्यवस्थापन (Office Management)
 - 2.1.1. कार्यालय: (Office) परिचय, महत्व, कार्य र प्रकार
 - 2.1.2. सहायक कर्मचारीका कार्य र गुणहरू
 - 2.1.3. कार्यालय स्रोत साधन (Office Resources): परिचय र प्रकार
 - 2.1.4. कार्यालयमा सञ्चारको महत्व, किसिम र साधन
 - 2.1.5. कार्यालय कार्यविधि (Office Procedure): पत्र व्यवहार (Correspondence), दर्ता र चलानी (Registration & Dispatch), परिपत्र (Circular), तोक आदेश (Order), टिप्पणी लेखन र टिप्पणी तयार गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू
 - 2.1.6. अभिलेख व्यवस्थापन (Record Management)
- 2.2. निजामती सेवा ऐन, २०४९ र नियमावली, २०५० तथा प्रदेश निजामती सेवा ऐन, २०८० र नियमावली, २०८० मा रहेका देहायका व्यवस्थाहरू
 - 2.2.1. निजामती सेवा, प्रदेश निजामती सेवा र स्थानीय सरकारी सेवाको गठन, संगठन संरचना, पदपूर्ति गर्ने तरिका र प्रक्रियाहरू
 - 2.2.2. कर्मचारीको नियुक्ति, सरुवा, बढुवा, विदा, विभागीय सजाय अवकाश र सुविधा
 - 2.2.3. कर्मचारीले पालन गर्नुपर्ने आचरण र कर्तव्यहरू
- 2.3. सरकारी बजेट, लेखा र लेखापरीक्षण प्रणाली सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 2.4. सार्वजनिक सेवा प्रवाहको अर्थ, सेवा प्रवाह गर्ने निकाय, तरिका र माध्यमहरू
- 2.5. मानव अधिकार, सुशासन र सूचनाको हक सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 2.6. सार्वजनिक बडापत्र (Public/citizen Charter) महत्त्व र आवश्यकता

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत कृषि सेवाका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगृ.एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगृ.इको एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर पाँचौ तह वा सो सरहका पदको खुला, अन्तर तह र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

- 2.7. व्यवस्थापनको अवधारणा तथा सार्वजनिक व्यवस्थापनमा नेतृत्व, निर्देशन, समन्वय, निर्णय प्रक्रिया, उत्प्रेरणा र नियन्त्रण सम्बन्धी जानकारी
- 2.8. मानवीय मूल्य मान्यता (Human Values), नागरिक कर्तव्य र दायित्व तथा अनुशासन
- 2.9. सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ (परिच्छेद २)
- 2.10. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- 2.11. भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ (परिच्छेद २: भ्रष्टाचारको कसुर र सजाय सम्बन्धी व्यवस्था)
- 2.12. वातावरण संरक्षण ऐन, २०७७
- 2.13. सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी प्रदेश नियमावली, २०७६ (लुम्बिनी प्रदेश)
- 2.14. लुम्बिनी प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली

खण्ड ख (Section B):-

सेवा सम्बन्धित कार्य ज्ञान (Job Based Knowledge)

(३० प्रश्न X २ अङ्क = ६० अङ्क)

3. कृषि सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था र प्राविधिक पक्षहरू:

- 3.1. नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको कृषि सम्बन्धी संगठन संरचना बारेमा जानकारी
- 3.2. कृषि विकास कार्यक्रम तर्जुमाका आधार र एकीकृत कृषि प्रसार सेवा कार्यक्रम
- 3.3. जलवायु परिवर्तन र यसले नेपालको कृषि क्षेत्रमा पुऱ्याएका असर/प्रभावहरू र न्यूनीकरणका उपायहरू
- 3.4. दिगो कृषि विकासका सिद्धान्तहरू
- 3.5. संघीयतामा कृषि क्षेत्र एवं कृषि विकास कार्यक्रममा स्थानीय तहहरूको भूमिका
- 3.6. राष्ट्रिय कृषि नीतिका मूलभूत विशेषताहरू
- 3.7. चालु आवधिक योजना (नेपाल र लुम्बिनी प्रदेश)मा कृषि क्षेत्रको प्राथमिकता, लक्ष्य, उद्देश्य, कार्यक्रम एवं कार्यान्वयन रणनीति
- 3.8. कृषि विकास रणनीति २०१५-२०३५ र लुम्बिनी प्रदेशको कृषि विकास रणनीति २०८१ का विशेषताहरू
- 3.9. नेपालको संविधानमा कृषि तथा खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था
- 3.10. खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन २०७५ र नियमावली २०८०
- 3.11. विद्यमान वीउ विजन, मल, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन, जैविक विविधता संरक्षण नीतिका मूलभूत विशेषताहरू
- 3.12. कृषि विकास कार्यक्रममा ऋण, उत्पादन सामग्री, कृषि औजार तथा उपकरण, बजार तथा मूल्य व्यवस्था
- 3.13. प्रमुख कृषि जन्य बस्तुहरूको उत्पादन लागत तथा मूल्य निर्धारण
- 3.14. कृषि विकासमा सरकारी, सहकारी, निजी क्षेत्र तथा महिला एवं युवाको भूमिका
- 3.15. नेपालको अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको महत्त्व र नेपालको कृषि क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरू
- 3.16. नेपालका प्रमुख बालीहरू तथा तिनको उत्पादन अवस्था
- 3.17. उत्पादन बृद्धिको लागि अपनाइने उत्पादन र उत्पादनोपरान्त (Post-harvest) प्रविधि
- 3.18. कृषि विकासमा कृषि प्रसार, कृषि अनुसन्धान र कृषि शिक्षाको महत्त्व
- 3.19. प्राङ्गारिक कृषि र असल कृषि अभ्यास
- 3.20. कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सुपरिवेक्षण, अनुगमन एवं मूल्यांकनको भूमिका
- 3.21. कृषि विकासका लागि सञ्चार कार्यक्रमको आवश्यकता एवं विकसित नयाँ प्रविधिहरू
- 3.22. कृषि विकासका लागि तालीम कार्यक्रमको भूमिका
- 3.23. कृषि क्षेत्रमा जोखिम व्यवस्थापन तथा बाली बीमा सम्बन्धी व्यवस्था
- 3.24. कृषि विकासमा ग्रामीण पूर्वाधार (सिंचाइ, कृषि सडक, कोल्डस्टोर, बजार आदि) को महत्त्व
- 3.25. कृषि आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरणवारे सामान्य जानकारी

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत कृषि सेवाका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगृ.एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगृ.इको एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर पाँचौ तह वा सो सरहका पदको खुला, अन्तर तह र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

4. बागवानी

- 4.1. दीर्घकालीन कृषि र आर्थिक विकासमा बागवानी क्षेत्रको महत्व
- 4.2. नेपालमा बागवानीजन्य बालीहरू (फलफूल, तरकारी, आलु तथा मसला)को सिफारिश गरिएका जातहरू
- 4.3. प्रमुख फलफूल बालीहरू (आँप, लिची, केरा भूईकटहर, अम्बा, सुन्तला, स्याउ, किवी) को खेती गर्ने उन्नत तरिका, प्रसारण, कांटछाँट, मलखाद व्यवस्थापन, रोग कीराहरू तथा अन्य विकृतिहरू र तिनको व्यवस्थापन, उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण र ढुवानी
- 4.4. फलफूल, तरकारी तथा अलैंची बालीको नर्सरी स्थापना तथा व्यवस्थापन
- 4.5. प्रमुख तरकारी बालीहरू (काउली समूह, जरे समूह, फल समूह, फर्सी समूह, सागपात समूह) को उन्नत खेती प्रविधि तथा प्रमुख तरकारी बालीहरूमा लाग्ने रोग कीराहरू तथा अन्य विकृतिहरू व्यवस्थापन साथै प्रमुख तरकारी बालीहरूको बीउ उत्पादन प्रविधि (काउली, मुला, गाजर, गोलभेडा, केराउ, फर्सी, रायो)
- 4.6. फलफूल तथा तरकारी खेतीमा हाइब्रीड (वर्णशंकर) जातहरूको प्रयोग र महत्व
- 4.7. बेमौसमी तरकारी खेती प्रविधिको महत्व र आवश्यकता एवं बेमौसमी खेती प्रविधिहरू (प्लाष्टिक घर, ग्रीन हाउस, एग्री नेट हाउसमा खेती)
- 4.8. करेसावारी (Kitchen Garden) तथा कौसी तरकारी खेतीको परिभाषा, महत्व र व्यवस्थापन तरिका
- 4.9. उन्नत आलु उत्पादन प्रविधि तथा भण्डारण गर्ने तरिकाहरू
- 4.10. नेपालमा फलफूल, तरकारी, आलु तथा मसला बालीहरूको बजार व्यवस्था तथा समस्याहरू
- 4.11. नेपालमा मसलाबाली (अलैंची, अदुवा, बेसार) को स्थिति एवं उन्नतखेती प्रविधि
- 4.12. नेपालमा चिया तथा कफी खेतीको महत्व तथा सम्भाव्यता
- 4.13. नेपालमा फूल खेती (Floriculture) र कट फ्लावर (cut flower) मा प्रयोग हुने फूलहरू
- 4.14. बागवानी बालीहरूमा मलखाद, सिंचाइ तथा मल्लिचड प्रविधिहरू
- 4.15. बाली उत्पादन उपरान्तका क्षतिहरू र न्यूनीकरणका उपायहरू (उत्पादन लिने उचित समय, फलफूल पकाउने, भण्डारण, सफाइ, छनौट, क्युरिज, ग्रेडिङ्ग, मैन लगाउने, उपचार, कोल्ड चैन)

5. कृषि प्रसार

- 5.1. कृषि प्रसार:- परिचय, अवधारणा, सिद्धान्त र महत्व
- 5.2. कृषि प्रसार कार्यकर्ता र निजमा हुनुपर्ने गुणहरू
- 5.3. नेपालमा सञ्चालन भएका विभिन्न कृषि प्रसार पद्धतिहरू
- 5.4. नेपालमा सञ्चालित विभिन्न कृषिप्रसार तरिकाहरू र तिनीहरूको सञ्चालन विधि
- 5.5. अगुवा कृषक तथा कृषक समूहको परिचय, महत्व एवं कृषि प्रसारमा अगुवा कृषकको भूमिका
- 5.6. कृषि विकास कार्यमा अगुवा कृषकहरूको परिचालन
- 5.7. कृषक समूह गठन प्रकृया एवं प्रभावकारी परिचालन, कृषक समूह मार्फत कृषि प्रसार कार्य सञ्चालन
- 5.8. कृषि प्रसारमा स्थानीय नेतृत्वको भूमिका
- 5.9. उपयुक्त कृषि प्रसार तरिका छनौटका आधारहरू
- 5.10. Innovation, Diffusion and Adopters Categories
- 5.11. कृषि सञ्चार र प्रविधि प्रसारणमा श्रव्यदृश्य सामग्री, मोबाइल एप्लिकेशन र किसान कल सेन्टर
- 5.12. कृषि तालिम र यसको महत्व तथा कृषक तालिममा आवश्यकता पहिचान
- 5.13. प्रभावकारी तालिम सञ्चालनका आधारहरू

6. बाली विज्ञान

- 6.1. बाली विज्ञानको परिभाषा र नेपालमा बाली विकासको महत्व
- 6.2. नेपालमा लगाइने खाद्यान्न, दलहन र तेलहन बालीहरूको वैज्ञानिक नामाकरण र वर्गीकरण

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत कृषि सेवाका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एग्यू.एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एग्यू.इको एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर पाँचौ तह वा सो सरहका पदको खुला, अन्तर तह र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

- 6.3. नेपालको हावापानी अनुसार हालसालै सिफारिश गरिएका बालीहरू (धान, मकै, गहुँ, कोदो, उखु, जुट, भटमास, मुसुरो, तोरी) को जात र तिनीहरूको पाक्ने अवधि, सरदर उत्पादन क्षमता, सिफारिश क्षेत्र र मुख्य विशेषताहरू
- 6.4. बीउको परिभाषा, प्रमाणिकरण तथा यथार्थ संकेतपत्र पद्धति अनुसार बीउका पुस्ताहरूको नाम एवं पुस्ता जनाउने ट्यागको रंग
- 6.5. विउ उत्पादन प्रविधि - मुख्य बालीहरूको (धान, मकै, गहुँ, मुसुरो, तोरी)
- 6.6. असल बीउका गुणहरू, बीउको गुणस्तर कायम राख्न अपनाउनु पर्ने विधिहरू
- 6.7. धान, मकै, गहुँ, कोदो, उखु, कपास, भटमास, मास, मुसुरो र तोरी बालीहरूको उन्नत खेती प्रविधि:
- 6.8. नेपालको विभिन्न क्षेत्रमा प्रचलित बालीचक्र र तिनको महत्व

7. बाली संरक्षण

- 7.1. नेपालका प्रमुख खाद्यान्न, नगदे, तरकारी एवं फलफूल बालीका प्रमुख रोग, किरा, मुसा एवं झारपातको नाम, पहिचान, नोक्सानी, लक्षण एवं रोकथाम प्रविधि
- 7.2. एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन (Integrated pest management) को महत्व र तरिकाहरू
- 7.3. कृषि विकासमा उत्पादनोपरान्तको रोगकिरा व्यवस्थापनको महत्व र यस क्षेत्रमा उपलब्ध प्रविधिहरू
- 7.4. बाली संरक्षण प्रयोगशाला निदान सेवाका लागि प्रयोग हुने सामान्य विधिहरू
- 7.5. रोग, किरा एवं झारपात तथा तिनको प्राकृतिक शत्रुहरू (मित्रजीव) को सर्वेक्षण / Surveillance विधि
- 7.6. मौरी पालन, रेशम किरा पालन तथा किम्बु खेतीको उन्नत प्रविधि
- 7.7. नेपालमा खेती गरिएका च्याउका प्रजाती र कन्ये, सिताके तथा गोब्रे च्याउ खेती प्रविधि
- 7.8. रोग किरा व्यवस्थापनमा Plant Quarantine को भूमिका
- 7.9. जीवनाशक विषादी व्यवस्थापन ऐन, २०७६ र जीवनाशक विषादी व्यवस्थापन नियमावली, २०८१ का विशेषताहरू
- 7.10. विरुवा संरक्षण ऐन, २०६४ र विरुवा संरक्षण नियमावली २०६६ का विशेषताहरू
- 7.11. नेपालमा प्रतिबन्ध गरिएका विषादीहरू, विषादीको सुरक्षित प्रयोग र विषादी अवशेष द्रुत विश्लेषण (RBPR)
- 7.12. जैविक, वानस्पतिक तथा रासायनिक विधिबाट बाली संरक्षण

8. कृषि अर्थशास्त्र

- 8.1. कृषि अर्थशास्त्रको परिचय र कृषि विकासमा यसको महत्व
- 8.2. माग तथा आपूर्तिको परिचय र नियम
- 8.3. बजारमुखी कृषि उत्पादन योजनाको अवधारणा
- 8.4. कृषि विकासमा बजारको महत्व
- 8.5. फार्मगेट, थोक तथा खुदा मुल्यको अवधारणा
- 8.6. समूह बजार, हाट बजार, सहकारी बजारको परिचय, वर्तमान स्थिति र कृषि विकासमा यसको महत्व
- 8.7. खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवधारणा
- 8.8. उत्पादन लागतको परिचय र तुलनात्मक लाभका बालीहरूको पहिचानमा यसको भूमिका
- 8.9. लुम्बिनी प्रदेशका प्रमुख बालीहरूको क्षेत्रफल, उत्पादन र उत्पादकत्वको अवस्था
- 8.10. प्राथमिक तथ्यांक (Primary data) र सहायक तथ्यांक (Secondary data) को परिचय तथा श्रोतहरू एवं तथ्यांक संकलन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू ।
- 8.11. कृषि विकासका कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा कृषि तथ्याङ्कको महत्व
- 8.12. तथ्यांक प्रशोधन तथा टेबुलेशनमा Mean, Median र Mode को प्रयोग
- 8.13. कृषि उद्यम (Agri-business) को परिचय र नेपालमा यसका सम्भावनाहरू
- 8.14. नेपालमा बस्तुगत कृषि उपजहरूको बजार प्रणाली बारे जानकारी
- 8.15. कृषिवस्तुमा मूल्य अभिवृद्धि श्रृंखला विकासको परिचय तथा महत्व

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत कृषि सेवाका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगृ.एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगृ.इको एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर पाँचौ तह वा सो सरहका पदको खुला, अन्तर तह रआन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

9. माटो व्यवस्थापन

- 9.1. माटोको परिभाषा, माटो निर्माणको प्रक्रिया र नेपालको माटोबारे संक्षिप्त जानकारी
- 9.2. माटोका गुणहरू
 - 9.2.1. भौतिक गुण:- बनौट, बनौट संरचना, घनत्व, रंग, चिस्यान
 - 9.2.2. रसायनिक गुण:- माटोको प्रतिक्रिया, प्रांगारिक पदार्थ, कार्बन, नाईट्रोजन अनुपात
 - 9.2.3. जैविक गुण:- राईजोबियम र एजोटोब्याक्टर
 - 9.2.4. अम्लीय र क्षारीय माटोको सुधार किन र कसरी
- 9.3. विरुवालाई आवश्यक निम्न खाद्यतत्वहरूको काम र तिनको कमी हुँदा देखिने लक्षण र रोकथामका उपायहरू
 - 9.3.1. मुख्य तत्वहरू:- नाईट्रोजन, फस्फोरस र पोटास
 - 9.3.2. सहायक तत्वहरू:- क्याल्सियम, म्याग्नेसियम र गन्धक
 - 9.3.3. सूक्ष्म तत्वहरू:- फलाम, तामा, जस्ता, म्याग्नेज, मोलिब्डेनम, सुहाग (बोरोन) र क्लोरिन
- 9.4. मल र मलखाद
 - 9.4.1. प्रांगारिक मलहरू (कम्पोष्ट मल, गोठमल, भर्मिकम्पोष्ट, सूक्ष्म जैविक मल, कुखुराको मल, हरियो मल, बायोग्याँस लेदोको मल)
 - 9.4.2. रसायनिक मलहरू (नाईट्रोजनयुक्त, फस्फोरसयुक्त, पोटासयुक्त, मिश्रित र यौगिक, सहायक खाद्यतत्वयुक्त, सूक्ष्मतत्वयुक्त)
 - 9.4.3. मलको मात्रा निकाल्ने तरिका
 - 9.4.4. मलको प्रकृति, प्रयोग समय र प्रयोग गर्ने तरिकाहरू
- 9.5. माटो जाँच सेवा
 - 9.5.1. माटोको नमूना लिने तरिका: किन, कहिले र कसरी
 - 9.5.2. माटो जाँचको लागि माटोको तयारी
 - 9.5.3. Kit box बाट नाईट्रोजन, फस्फोरस, पोटास तथा पि.एच. पत्ता लगाउने तरिका
- 9.6. माटो शिविर र यसको महत्व, घुम्ती माटो परीक्षण प्रयोगशालाबाट माटो जाँच
- 9.7. माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्ने र बाली उत्पादनमा यसको व्यवस्थापन र महत्व
- 9.8. भू- क्षय (Soil Erosion) र यसको कारण, प्रकार तथा व्यवस्थापन

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत कृषि सेवाका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगृ.एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगृ.इको एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर पाँचौ तह वा सो सरहका पदको खुला, अन्तर तह र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

द्वितीय पत्र (Paper II):

सेवा सम्बन्धित कार्य ज्ञान (Job Based Knowledge)

पूर्णाङ्क १००

खण्ड क

पूर्णाङ्क ५०

1. कृषि सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था र प्राविधिक पक्षहरू:

- 1.1. नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको कृषि सम्बन्धी संगठन संरचना बारेमा जानकारी
- 1.2. कृषि विकास कार्यक्रम तर्जुमाका आधार र एकीकृत कृषि प्रसार सेवा कार्यक्रम
- 1.3. जलवायु परिवर्तन र यसले नेपालको कृषि क्षेत्रमा पुऱ्याएका असर/प्रभावहरू र न्यूनीकरणका उपायहरू
- 1.4. दिगो कृषि विकासका सिद्धान्तहरू
- 1.5. संघीयतामा कृषि क्षेत्र एवं कृषि विकास कार्यक्रममा स्थानीय तहहरूको भूमिका
- 1.6. राष्ट्रिय कृषि नीतिका मूलभूत विशेषताहरू
- 1.7. चालु आवधिक योजना(नेपाल र लुम्बिनी प्रदेश)मा कृषि क्षेत्रको प्राथमिकता, लक्ष्य, उद्देश्य, कार्यक्रम एवं कार्यान्वयन रणनीति
- 1.8. कृषि विकास रणनीति २०१५-२०३५ र लुम्बिनी प्रदेशको कृषि विकास रणनीति २०८१ का विशेषताहरू
- 1.9. नेपालको संविधानमा कृषि तथा खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था
- 1.10. खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन २०७५ र नियमावली २०८०
- 1.11. विद्यमान वीड विजन, मल, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन, जैविक विविधता संरक्षण नीतिका मूलभूत विशेषताहरू
- 1.12. कृषि विकास कार्यक्रममा ऋण, उत्पादन सामग्री, कृषि औजार तथा उपकरण, बजार तथा मूल्य व्यवस्था
- 1.13. प्रमुख कृषि जन्य बस्तुहरूको उत्पादन लागत तथा मूल्य निर्धारण
- 1.14. कृषि विकासमा सरकारी, सहकारी, निजी क्षेत्र तथा महिला एवं युवाको भूमिका
- 1.15. नेपालको अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको महत्व र नेपालको कृषि क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरू
- 1.16. नेपालका प्रमुख बालीहरू तथा तिनको उत्पादन अवस्था
- 1.17. उत्पादन बृद्धिको लागि अपनाइने उत्पादन र उत्पादनोपरान्त (Post-harvest) प्रविधि
- 1.18. कृषि विकासमा कृषि प्रसार, कृषि अनुसन्धान र कृषि शिक्षाको महत्व
- 1.19. प्राङ्गारिक कृषि र असल कृषि अभ्यास
- 1.20. कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सुपरिवेक्षण, अनुगमन एवं मूल्यांकनको भूमिका
- 1.21. कृषि विकासका लागि सञ्चार कार्यक्रमको आवश्यकता एवं विकसित नयाँ प्रविधिहरू
- 1.22. कृषि विकासका लागि तालीम कार्यक्रमको भूमिका
- 1.23. कृषि क्षेत्रमा जोखिम व्यवस्थापन तथा बाली बीमा सम्बन्धी व्यवस्था
- 1.24. कृषि विकासमा ग्रामीण पूर्वाधार (सिंचाइ, कृषि सडक, कोल्डस्टोर, बजार आदि) को महत्व
- 1.25. कृषि आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरणवारे सामान्य जानकारी

2. बागवानी

- 2.1. दीर्घकालीन कृषि र आर्थिक विकासमा बागवानी क्षेत्रको महत्व
- 2.2. नेपालमा बागवानीजन्य बालीहरू (फलफूल, तरकारी, आलु तथा मसला)को सिफारिश गरिएका जातहरू
- 2.3. प्रमुख फलफूल बालीहरू (ऑप, लिची, केरा भूईकटहर, अम्बा, सुन्तला, स्याउ, किवी) को खेती गर्ने उन्नत तरिका, प्रसारण, कांटछाँट, मलखाद व्यवस्थापन, रोग कीराहरू तथा अन्य विकृतिहरू र तिनको व्यवस्थापन, उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण र ढुवानी
- 2.4. फलफूल, तरकारी तथा अलैची बालीको नर्सरी स्थापना तथा व्यवस्थापन

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत कृषि सेवाका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगृ.एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगृ.इको एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर पाँचौ तह वा सो सरहका पदको खुला, अन्तर तह र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

- 2.5. प्रमुख तरकारी बालीहरू (काउली समूह, जरे समूह, फल समूह, फर्सी समूह, सागपात समूह) को उन्नत खेती प्रविधि तथा प्रमुख तरकारी बालीहरूमा लाग्ने रोग कीराहरू तथा अन्य विकृतिहरू व्यवस्थापन साथै प्रमुख तरकारी बालीहरूको बीउ उत्पादन प्रविधि (काउली, मुला, गाजर, गोलभेडा, केराउ, फर्सी, रायो)
- 2.6. फलफूल तथा तरकारी खेतीमा हाइब्रीड (वर्णशंकर) जातहरूको प्रयोग र महत्व
- 2.7. बेमौसमी तरकारी खेती प्रविधिको महत्व र आवश्यकता एवं बेमौसमी खेती प्रविधिहरू (प्लाष्टिक घर, ग्रीन हाउस, एग्री नेट हाउसमा खेती)
- 2.8. करेसावारी (Kitchen Garden) तथा कौसी तरकारी खेतीको परिभाषा, महत्व र व्यवस्थापन तरिका
- 2.9. उन्नत आलु उत्पादन प्रविधि तथा भण्डारण गर्ने तरिकाहरू
- 2.10. नेपालमा फलफूल, तरकारी, आलु तथा मसला बालीहरूको बजार व्यवस्था तथा समस्याहरू
- 2.11. नेपालमा मसलावाली (अलैंची, अदुवा, बेसार) को स्थिति एवं उन्नतखेती प्रविधि
- 2.12. नेपालमा चिया तथा कफी खेतीको महत्व तथा सम्भाव्यता
- 2.13. नेपालमा फूल खेती (Floriculture) र कट फ्लावर (cut flower) मा प्रयोग हुने फूलहरू
- 2.14. बागवानी बालीहरूमा मलखाद, सिंचाइ तथा मल्चिङ प्रविधिहरू
- 2.15. बाली उत्पादन उपरान्तका क्षतिहरू र न्यूनीकरणका उपायहरू (उत्पादन लिने उचित समय, फलफूल पकाउने, भण्डारण, सफाइ, छनौट, क्युरिज, ग्रेडिङ्ग, मैन लगाउने, उपचार, कोल्ड चैन)

3. कृषि प्रसार

- 3.1. कृषि प्रसार:- परिचय, अवधारणा, सिद्धान्त र महत्व
- 3.2. कृषि प्रसार कार्यकर्ता र निजमा हुनुपर्ने गुणहरू
- 3.3. नेपालमा सञ्चालन भएका विभिन्न कृषि प्रसार पद्धतिहरू
- 3.4. नेपालमा सञ्चालित विभिन्न कृषिप्रसार तरिकाहरू र तिनीहरूको सञ्चालन विधि
- 3.5. अगुवा कृषक तथा कृषक समूहको परिचय, महत्व एवं कृषि प्रसारमा अगुवा कृषकको भूमिका
- 3.6. कृषि विकास कार्यमा अगुवा कृषकहरूको परिचालन
- 3.7. कृषक समूह गठन प्रकृया एवं प्रभावकारी परिचालन, कृषक समूह मार्फत कृषि प्रसार कार्य सञ्चालन
- 3.8. कृषि प्रसारमा स्थानीय नेतृत्वको भूमिका
- 3.9. उपयुक्त कृषि प्रसार तरिका छनौटका आधारहरू
- 3.10. Innovation, Diffusion and Adopters Categories
- 3.11. कृषि सञ्चार र प्रविधि प्रसारणमा श्रव्यदृश्य सामग्री, मोबाइल एप्लिकेशन र किसान कल सेन्टर
- 3.12. कृषि तालिम र यसको महत्व तथा कृषक तालिममा आवश्यकता पहिचान
- 3.13. प्रभावकारी तालिम सञ्चालनका आधारहरू

खण्ड ख

पूर्णाङ्क ५०

4. बाली विज्ञान

- 4.1. बाली विज्ञानको परिभाषा र नेपालमा बाली विकासको महत्व
- 4.2. नेपालमा लगाइने खाद्यान्न, दलहन र तेलहन बालीहरूको वैज्ञानिक नामाकरण र वर्गीकरण
- 4.3. नेपालको हावापानी अनुसार हालसालै सिफारिश गरिएका बालीहरू (धान, मकै, गहुँ, कोदो, उखु, जुट, भटमास, मुसुरो, तोरी) को जात र तिनीहरूको पाक्ने अवधि, सरदर उत्पादन क्षमता, सिफारिश क्षेत्र र मुख्य विशेषताहरू
- 4.4. बीउको परिभाषा, प्रमाणिकरण तथा यथार्थ संकेतपत्र पद्धति अनुसार बीउका पुस्ताहरूको नाम एवं पुस्ता जनाउने ट्यागको रंग
- 4.5. विउ उत्पादन प्रविधि - मुख्य बालीहरूको (धान, मकै, गहुँ, मुसुरो, तोरी)
- 4.6. असल बीउका गुणहरू, बीउको गुणस्तर कायम राख्न अपनाउनु पर्ने विधिहरू

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत कृषि सेवाका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगृ.एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगृ.इको एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर पाँचौ तह वा सो सरहका पदको खुला, अन्तर तह र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

- 4.7. धान, मकै, गहुँ, कोदो, उखु, कपास, भटमास, मास, मुसुरो र तोरी बालीहरूको उन्नत खेती प्रविधि:
- 4.8. नेपालको विभिन्न क्षेत्रमा प्रचलित बालीचक्र र तिनको महत्व

5. बाली संरक्षण

- 5.1. नेपालका प्रमुख खाद्यान्न, नगदे, तरकारी एवं फलफूल बालीका प्रमुख रोग, किरा, मुसा एवं झारपातको नाम, पहिचान, नोक्सानी, लक्षण एवं रोकथाम प्रविधि
- 5.2. एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन (Integrated pest management) को महत्व र तरिकाहरू
- 5.3. कृषि विकासमा उत्पादनोपरान्तको रोगकिरा व्यवस्थापनको महत्व र यस क्षेत्रमा उपलब्ध प्रविधिहरू
- 5.4. बाली संरक्षण प्रयोगशाला निदान सेवाका लागि प्रयोग हुने सामान्य विधिहरू
- 5.5. रोग, किरा एवं झारपात तथा तिनको प्राकृतिक शत्रुहरू (मित्रजीव) को सर्वेक्षण / Surveillance विधि
- 5.6. मौरी पालन, रेशम किरा पालन तथा किम्बु खेतीको उन्नत प्रविधि
- 5.7. नेपालमा खेती गरिएका च्याउका प्रजाती र कन्ये, सितार्के तथा गोब्रे च्याउ खेती प्रविधि
- 5.8. रोग किरा व्यवस्थापनमा Plant Quarantine को भूमिका
- 5.9. जीवनाशक विषादी व्यवस्थापन ऐन, २०७६ र जीवनाशक विषादी व्यवस्थापन नियमावली, २०८१ का विशेषताहरू
- 5.10. विरुवा संरक्षण ऐन, २०६४ र विरुवा संरक्षण नियमावली २०६४ का विशेषताहरू
- 5.11. नेपालमा प्रतिबन्ध गरिएका विषादीहरू, विषादीको सुरक्षित प्रयोग र विषादी अवशेष द्रुत विश्लेषण (RBPR)
- 5.12. जैविक, वानस्पतिक तथा रासायनिक विधिबाट बाली संरक्षण

6. कृषि अर्थशास्त्र

- 6.1. कृषि अर्थशास्त्रको परिचय र कृषि विकासमा यसको महत्व
- 6.2. माग तथा आपूर्तिको परिचय र नियम
- 6.3. बजारमुखी कृषि उत्पादन योजनाको अवधारणा
- 6.4. कृषि विकासमा बजारको महत्व
- 6.5. फार्मगेट, थोक तथा खुदा मुल्यको अवधारणा
- 6.6. समूह बजार, हाट बजार, सहकारी बजारको परिचय, वर्तमान स्थिति र कृषि विकासमा यसको महत्व
- 6.7. खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवधारणा
- 6.8. उत्पादन लागतको परिचय र तुलनात्मक लाभका बालीहरूको पहिचानमा यसको भूमिका
- 6.9. लुम्बिनी प्रदेशका प्रमुख बालीहरूको क्षेत्रफल, उत्पादन र उत्पादकत्वको अवस्था
- 6.10. प्राथमिक तथ्यांक (Primary data) र सहायक तथ्यांक (Secondary data) को परिचय तथा श्रोतहरू एवं तथ्यांक संकलन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू ।
- 6.11. कृषि विकासका कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा कृषि तथ्याङ्कको महत्व
- 6.12. तथ्यांक प्रशोधन तथा टेबुलेशनमा Mean, Median र Mode को प्रयोग
- 6.13. कृषि उद्यम (Agri-business) को परिचय र नेपालमा यसका सम्भावनाहरू
- 6.14. नेपालमा वस्तुगत कृषि उपजहरूको बजार प्रणाली बारे जानकारी
- 6.15. कृषिवस्तुमा मूल्य अभिवृद्धि श्रृंखला विकासको परिचय तथा महत्व

7. माटो व्यवस्थापन

- 7.1. माटोको परिभाषा, माटो निर्माणको प्रक्रिया र नेपालको माटोबारे संक्षिप्त जानकारी
- 7.2. माटोका गुणहरू
 - 7.2.1. भौतिक गुण:- बनौट, बनौट संरचना, घनत्व, रंग, चिस्यान
 - 7.2.2. रासायनिक गुण:- माटोको प्रतिक्रिया, प्रांगारिक पदार्थ, कार्बन, नाईट्रोजन अनुपात

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत कृषि सेवाका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगृ.एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगृ.इको एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर पाँचौ तह वा सो सरहका पदको खुला, अन्तर तह रआन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

- 7.2.3. जैविक गुणः- राईजोबियम र एजोटोब्याक्टर
- 7.2.4. अम्लीय र क्षारीय माटोको सुधार किन र कसरी
- 7.3. विरुवालाई आवश्यक निम्न खाद्यतत्वहरूको काम र तिनको कमी हुँदा देखिने लक्षण र रोकथामका उपायहरू
 - 7.3.1. मुख्य तत्वहरूः- नाईट्रोजन, फस्फोरस र पोट्यास
 - 7.3.2. सहायक तत्वहरूः- क्याल्सियम, म्याग्नेसियम र गन्धक
 - 7.3.3. सूक्ष्म तत्वहरूः- फलाम, तामा, जस्ता, म्याग्नेज, मोलिब्डेनम, सुहाग (बोरोन) र क्लोरिन
- 7.4. मल र मलखाद
 - 7.4.1. प्रांगारिक मलहरू (कम्पोष्ट मल, गोठमल, भर्मिकम्पोष्ट, सूक्ष्म जैविक मल, कुखुराको मल, हरियो मल, बायोग्याँस लेदोको मल)
 - 7.4.2. रसायनिक मलहरू (नाईट्रोजनयुक्त, फस्फोरसयुक्त, पोट्यासयुक्त, मिश्रित र यौगिक, सहायक खाद्यतत्वयुक्त, सूक्ष्मतत्वयुक्त)
 - 7.4.3. मलको मात्रा निकाल्ने तरिका
 - 7.4.4. मलको प्रकृति, प्रयोग समय र प्रयोग गर्ने तरिकाहरू
- 7.5. माटो जाँच सेवा
 - 7.5.1. माटोको नमूना लिने तरिका: किन, कहिले र कसरी
 - 7.5.2. माटो जाँचको लागि माटोको तयारी
 - 7.5.3. Kit box बाट नाईट्रोजन, फस्फोरस, पोट्यास तथा पि.एच. पत्ता लगाउने तरिका
- 7.6. माटो शिविर र यसको महत्व, घुम्ती माटो परीक्षण प्रयोगशालाबाट माटो जाँच
- 7.7. माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्ने र बाली उत्पादनमा यसको व्यवस्थापन र महत्व
- 7.8. भू-क्षय (Soil Erosion) र यसको कारण, प्रकार तथा व्यवस्थापन
